

**TEKİRDAĞ'DA ÜRETİLEN BUĞDAYIN PAZARLAMA
ŞEKİLLERİ VE KAYIT DIŞI MİKTARI**
Yrd.Doç.Dr.Günay GÜNGÖR*

ÖZET

Tekirdağ, tahıllar, yağlı tohumlar ve yem bitkileri üretimi açısından gerek Türkiye genelinde ve gerekse Trakya Bölgesi içinde önemli bir paya sahiptir. İstatistikler Türkiye genelinde incelendiğinde; Tekirdağ, Balıkesir ve Kayseri ile birlikte Türkiye'nin en çok buğday üreten beşinci illeri arasında olduğu görülmektedir. Tahılların üretimi kadar bunların pazarlanma şekilleri de bir bölgenin ekonomisi hakkında bilgi verebilmektedir. Araştırmada; tahılların, İl sınırları içerisindeki dört ticaret borsası (Tekirdağ-Merkez, Çorlu, Malkara ve Hayrabolu) ve Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından pazarlandığı belirlenmiştir. Buğdayın pazarlanması sırasında, yapılan işlemler nitelikleri itibariyle çeşitli şekillerde isimlendirilmektedir. Bunlar; müstahsil satışları, tacir satışları, ofis satışları, ofis alımları, fabrika satışları ve vadeli satışlar şeklinde sıralanabilir. Ayrıca dışsattım ve dışalım da yapılmaktadır. Bu araştırmada öncelikle, Tekirdağ İli'ndeki buğdayın belli başlı pazarlama şekli olan, müstahsil satışları, tacir satışları, ofis satışları ve ofis alımları yıllar itibariyle incelenmiş, sonuç olarak borsada, yani serbest piyasa koşullarında işlem gören buğday ile TMO tarafından alınıp satılan buğday miktarları karşılaştırılmıştır. Tekirdağ'daki ticaret borsalarında işlem gören buğday miktarları TMO tarafından alınan buğday miktarları ile toplanarak piyasada kayıtlı olarak dolaşan buğday miktarı elde edilmiştir. Tekirdağ İli'nde üretilen buğdayın yaklaşık olarak ancak yarısının (%48) kayıtlı olarak hareket etmesi araştırmanın önemli bulgularındandır. Bu durumda Tekirdağ'daki kayıtdışı buğdayın bir bölümünün aile içi öztüketime, tohumluk ve hayvan yemi olarak ayrıldığı ancak önemli bir bölümünün de kayıt dışı olarak pazara arz edildiği söylenebilir.

---

* T.Ü.Tekirdağ Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

MARKETING TYPES AND UNRECORDED QUANTITIES OF WHEAT PRODUCED IN TEKİRDAĞ PROVINCE

ABSTRACT

Tekirdağ has an important role in producing of cereals, oilseeds and forage crops not only in Thrace Region but also in Turkey. When statistics are investigated for whole Turkey; it has been found out that Tekirdağ is one of the five biggest wheat-producing cities like Balıkesir and Kayseri. The marketing channels as well as the production of crops can give information about the economy of a region. In this study, it was determined that the wheat and other cereals produced in Tekirdağ Province are sold by Tekirdağ-central, Çorlu, Malkara, Hayrabolu Commodity Exchanges and also by TMO. There are two main types both buying and selling activities among marketing channels which are as following, from farmers to merchants, from merchants to merchants, from farmers to TMO and from TMO to merchants, factories etc.. Export and import facilities are also being done. In this research, first of all, the marketing types which are from farmers to merchants, from merchants to merchants, from farmers to TMO and from TMO to merchants, factories etc.. are the main marketing channels in Tekirdağ Province have been examined then, as a result, the amount of wheat operated in the commodity exchanges that means of competitive market, compared with the amount of the wheat which was bought and sold by TMO by means of years. The amount of wheat which has been operated in Commodity exchanges in Tekirdağ Province and the amount of the wheat which was bought and sold by TMO were added to each other and registered amount of wheat in the market has been obtained. The produced wheat in Tekirdağ Province to be only 48% registered is one of the most important results of the research. With those results it can be said that a part of the registered wheat in Tekirdağ is parted as family consumption, seedling, animal feed etc.. While the big amount of this wheat is supplied unregistred.

1. GİRİŞ

Tekirdağ, E-5 Karayolunun sınırlarından geçmesi, Kapıkule ve İpsala Gümrük kapılarına sadece birkaç saat uzaklıkta oluşu, çok amaçlı bir limana sahip bulunması ve İstanbul gibi bir metropole yakın olması gibi avantajlar nedeniyle Türkiye'nin önemli stratejik illerinden birisidir. Bunların yanısıra, tarımsal üretimin deseni ve yoğunluğu açısından incelendiğinde de önemi

anlaşılmaktadır. Özellikle yağlı tohumlar, tahıllar ve yem bitkileri üretimi açısından gerek Türkiye genelinde ve gerekse Trakya Bölgesi içinde Tekirdağ'ın payı önemli orandadır. 1996 yılı istatistikleri Türkiye genelinde incelendiğinde; Konya %7 ile Türkiye'nin en fazla buğday üreten ili olarak görülmekte, Adana ve Ankara % 5 ile ikinci sırayı alırken, Urfa % 4'lük payı ile üçüncü, Çorum ve Yozgat % 3'lük payları ile dördüncü sırada bulunmaktadır. Tekirdağ ise Balıkesir ve Kayseri ile birlikte %2'şerlik paylarla Türkiye'nin en çok buğday üreten beşinci illerinden birisidir. Aynı durum ayçiçeği için incelendiğinde, Tekirdağ %27'lik payı ile Türkiye'nin en fazla ayçiçeği üretilen ili durumundadır. Bunu %20 ile Edirne, %11 ile Kırklareli ve %5 ile Balıkesir izlemektedir. Kısaca, ticaret borsalarında kotasyona tabi maddelerden olan buğday ve ayçiçeği üretiminde, Tekirdağ'ın Türkiye'de ilk sıralarda yer aldığı anlaşılmaktadır.

Son istatistiklere göre Türkiye'de buğday ekiliş alanı, ekilen tarla arazisinin % 51'i, tahıllar ekiliş alanının ise % 67'si kadardır. Ülkede ekilen tarla arazisinin yarıdan fazlasının buğdaya ayrılmış olması, bu ürünün önemini açıkça ortaya koymaktadır. Tahılların üretimi kadar bunların tüketimi ve pazarlanma şekilleri de bir bölgenin ekonomisi hakkında bilgi verebilmektedir. Buğdayın Türkiye'deki önemi esas olarak Türklerin tüketim alışkanlıkları ve geniş bir üretici kitlesinin geçim kaynağı olması açısından da vurgulanabilir. Yıllık tahıl tüketim miktarı bazı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye açısından tahıl üretiminin önemi daha da anlaşılabilir. Almanya'da kişi başına yıllık tahıl tüketim miktarı 1990-91 yılları arasında 73 kg, İrlanda'da 95.4, İsveç'te 63.8 ve Türkiye'de 172.6 kg'dır(İnan,1994).

Tekirdağ İli sınırları içerisinde dört ticaret borsası (Tekirdağ-Merkez, Çorlu, Malkara ve Hayrabolu) bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle, buğdayın belli başlı pazarlama şekli olan, müstahsil satışları, tacir satışları, ofis satışları ve ofis alımları yıllar itibariyle incelenmiştir. Borsalarda yani serbest piyasa koşullarında işlem gören buğday ile TMO tarafından alınan buğday miktarları karşılaştırılmıştır. Araştırmada buğdayın yıl içerisinde ne kadarının kayıtlı olarak satıldığı, ne kadarının kayıtdışı olarak hareket ettiğinin belirlenmesine çalışılmıştır. Araştırmanın sonuç ve öneriler bölümünde ise Tekirdağ'da üretilen buğdayın pazarlanma şekilleri, kayıt dışı miktarı, İldeki ticaret borsalarının ne derecede etkin çalıştığı ve sonuçları ortaya konarak bu konuda çözüm önerileri getirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın ana materyalini Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu ve Çorlu Ticaret Borsaları yetkililerinden alınan birincil veriler ve konu ile ilgili üretici ve tüccarlarla yapılan karşılıklı görüşmeler oluşturmuştur. Bunun yanısıra konu ile ilgili yasa, tüzük ve yönetmelikler ile Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin çeşitli yayınlarından geniş ölçüde yararlanılmıştır. Ayrıca daha önce yayınlanmış araştırma ve inceleme sonuçları ve sempozyum için hazırlanmış bildirilerin de araştırmanın hazırlanmasında önemli katkıları olmuştur. Tekirdağ İli'ndeki ticaret borsalarının kayıtları tek tek gözden geçirilmiş ve ildeki dört ticaret borsasının dosyalarından 26 yıllık veri elde edilmiştir. Verilerin 26 yıllık alınmasının nedeni kayıt dışı buğday üretiminin yıllar itibariyle incelenmesi ve bu konuda gerçekçi bir yaklaşıma ulaşma çabasıdır. Bu çalışmada öncelikle, Tekirdağ İli'nde üretilen buğdayın ne kadarının müstahsil satışları, ne kadarının tacir satışları, ofis satışları ve ofis alımları olduğu belirlenerek yıllar itibariyle incelenmiştir. Veriler incelenip yorumlandıktan sonra, borsalarda, yani serbest piyasa koşullarında işlem gören buğday ile TMO tarafından alınıp satılan buğday miktarları belirlenmiştir. Tekirdağ'daki ticaret borsalarında işlem gören buğday miktarları TMO tarafından alınan buğday miktarları ile toplanarak piyasada kayıtlı ve kayıtsız olarak dolaşan buğday miktarları elde edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Serbest piyasa koşullarında alınan ve satılan buğday borsaya tescil ettirilmek zorundadır. Tescil ettirilmeden yapılan alım satımlar kayıtdışı ve yasalara aykırı olarak gerçekleşmektedir. 5590¹ sayılı kanunun 37. ve Tüzüğü'nün 11. maddesine göre; ticaret borsası üyeleri, ticaret borsalarına dahil maddelerin en az miktarlarının üstünde alım yapan bunları aynen ya da mamul madde haline dönüştürerek satan ve bu sebeple borsaya başvuruları üzerine kayıtları yapılan gerçek veya tüzel kişilerdir. Gerçek ve tüzel kişiler yukarıda açıklanan işlere resmen başladıkları tarihten itibaren bir ay içinde kayıt olmak zorundadırlar. Aksi durumda, kayıtları resen (üyenin fikri alınmadan direk olarak) yönetim kurulunca

¹ 15.3.1950 tarih ve 7457 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5590 sayılı "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu"

yapılmaktadır. Kısaca ticaret borsalarına dahil maddelerin alım ve satımı ile uğraşanlar, buldukları yerin ticaret borsalarına kayıt olmak zorundadırlar. Bunun yanında borsaya dahil malları kendi ihtiyaçları için en az miktarın üstünde alan gerçek ve tüzel kişiler ile tarımsal ürünlerini satan üreticiler borsaya kaydolmak zorunda değildiler.

Tekirdağ İli'nde faaliyet gösteren ticaret borsalarında işlemler; müstahsil satışları, tacir satışları, ofis satışları, ofis alımları, fabrika satışları, kooperatif satışları, dışalım, dışsatım ve vadeli satışlar şeklinde sıralanabilir.

- Müstahsil satışları; üretici ile tüccar arasında, tüccarın çiftçinin ürününü satın almasıyla,
- Tacir satışları; tüccarlar arasındaki alışverişler,
- Ofis satışları, tüccarla ofis arasında, tüccarın ofisten ürün almasıyla,
- Ofis alımları ise üretici ile ofis arasında, ofisin üreticiden ürün satın alması sonucu ortaya çıkmaktadır (destekleme alımları).

Müstahsil ve tacir satışlarında fiyatlar arz ve talebe yani serbest piyasa koşullarına göre oluşurken, ofis satışları ve ofis alımlarında devletin uyguladığı destekleme fiyatı esastır. Bunların dışında çevredeki fabrikalardan gelen talebe göre fabrikalara da satış yapılabilmektedir. Kooperatif alım satımları ise tamamen bir tescilden ibaret olup, çiftçinin kooperatife borcu karşılığında ürünün bir bölümünü kooperatife vermesiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gerek Edirne ve İpsala gümrüklerinden ve gerekse Tekirdağ limanından yapılan dışalım ve dışsatım da ticaret borsalarına tescil edilmektedir. Bazı yıllarda teslimeli bağlı¹ vadeli işlemlerin de yapıldığı görülmektedir. Tekirdağ bölgesinde üretilen en önemli ürün niteliğindeki buğday, satış şekilleri itibariyle incelendiğinde; yirmialtı yıllık dönemde müstahsil satışları % 25.5, tacir satışları % 14.8, ofis alımları % 45.2 ve ofis satışları % 14.5'lik pay almışlardır. Çizelgeye göre borsalarda yapılan işlemlerin % 59.7'si ofis işlemlerinin tescili, %40.3'ü ise borsalardaki alım satımlar şeklindedir. Yani Tekirdağ'daki buğdayın çoğunluğu devlet eliyle pazarlanmış ancak %40'ının fiyatı serbest piyasa koşullarında oluşmuştur. Müstahsil satışları 1981 yılında(%61.4) ve 1996 yılında (%65.6), tacir satışları ise 1980

¹ Teslime bağlı vadeli piyasa (forward markets): Teslime bağlı işlemlerde ürünün teslim tarihi ile ödemenin yapılacağı tarih dışındaki koşullar, taraflar arasında karşılıklı güvene dayanmaktadır ve sözleşmenin vadesi dolduğunda mal alım satımı fiili olarak gerçekleşir.

yılında % 33.7 ve yine 1996 yılında (%33.2) ile en yüksek düzeylerine ulaşmışlardır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Tekirdağ'da Buğdayın Satış şekilleri

Yıllar	Müstahsil Satışları		Tacırlı Satışları		Ofis Alımları		Ofis Satışları		Toplam Ton
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	
1973	34607	22.2	20398	13.1	51680	33.1	49359	31.6	156044
1974	47959	20.5	23828	10.2	119710	51.2	42445	18.1	233942
1975	56790	18.2	25884	8.3	179450	57.5	49779	16.0	311903
1976	61931	17.9	37559	10.9	197536	57.1	48652	14.1	345678
1977	75784	17.0	31196	7.0	278805	62.7	58892	13.2	444677
1978	73542	21.8	30072	8.9	167984	49.9	65342	19.4	336940
1979	129979	43.7	94113	31.6	30463	10.2	43113	14.5	297668
1980	111060	49.3	75908	33.7	30237	13.4	7902	3.5	225107
1981	204520	61.4	93205	28.0	29198	8.8	5909	1.8	332832
1982	154357	25.3	167891	27.5	89087	14.6	198832	32.6	610167
1983	107233	23.0	55661	11.9	248801	53.4	55329	11.8	467024
1984	115340	25.8	61658	13.8	181070	40.6	88379	19.8	446447
1985	140783	25.1	64676	11.5	262043	46.7	93085	16.6	560587
1986	158477	22.2	58618	8.2	335269	47.0	160881	22.6	713245
1987	88898	14.3	57221	9.2	397648	63.9	78552	12.6	622319
1988	118440	14.7	84647	10.5	336563	41.9	264019	32.9	803669
1989	237132	39.5	133323	22.2	137521	22.9	91674	15.3	599650
1990	190668	21.3	131708	14.7	553916	61.9	18089	2.0	894381
1991	165833	14.1	103186	8.7	716863	60.8	193951	16.4	1179833
1992	109383	18.6	60843	10.3	320693	54.4	98722	16.7	589641
1993	170994	24.8	86728	12.6	386156	56.1	44288	6.4	688166
1994	226140	43.7	77424	14.9	200812	38.8	13621	2.6	517997
1995	235607	39.7	195263	32.9	11630	2.0	151628	25.5	594128
1996	209160	65.6	105788	33.2	2704	0.8	1368	0.4	319020
1997	147588	21.5	77072	11.2	432513	63.0	29587	4.3	686760
1998	116025	17.1	69686	10.3	465254	68.5	27890	4.1	678855
Toplam	3488230	25.5	2023556	14.8	6163606	45.2	1981288	14.5	3656680

Kaynak: 1. Tekirdağ(Merkez), Çorlu, Malkara ve Hayrabolu Ticaret Borsaları Kayıtları
2. Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü

Aynı yıllardaki ofis alım-satımları incelendiğinde bunların en düşük düzeyde gerçekleştikleri görülmektedir. Bunun başlıca nedeni o yıllarda devletin piyasaya müdahalesinin çok düşük düzeylerde gerçekleşmesidir. Hatta tarım sektörü 1980'li yıllarda, destekleme

alımlarının, girdi sübvansiyonlarının ve düşük faizli kredilerin para piyasası üzerine yaptığı baskı nedeniyle enflasyonun başlıca nedenlerinden birisi olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece hükümetlerin tarım kesimine bakış açılarında bir değişiklik olmuştur. 1980 öncesi destekleme kapsamındaki ürün sayısı 29 iken 1980'den sonra zaman zaman değişmekle birlikte 8'e kadar gerilemiştir (Öztürk, 1999). 1991,1992, 1993 yıllarında desteklenen ürün sayısı tekrar 20'li rakamlara yükselmiş, 1994 yılında 5 Nisan kararları sonrasında uygulanan politika gereği hububat, şeker pancarı ve tütün ile sınırlandırılmıştır. 1994, 1995 ve 1996 yıllarında sadece bu üç üründe destekleme alımı yapılmıştır (Zirai ve İktisadi Rapor, 1994-1996, s.181).

Devlet müdahalesinin sınırlandırıldığı örneğin 1981 ve 1996 yıllarında, tacirler tarafından % 61-66 oranında alınan buğdayın, borsaların ve tüccarların depolama olanaklarının son derece sınırlı olduğu göz önüne alınırsa aynı yıl sadece % 28-33'ünün tacirler arasında işlem görmesi düşündürücüdür. Çünkü bu durumda satın alınan buğdayın önemli bir bölümünün satılmadığı şeklinde bir sonuca kolayca ulaşılabilmektedir. Ofis tarafından satın alınan buğdaylar belli aralıklarla çeşitli ülkelere ihraç edilebilmektedir. Ancak müstahsilden satın alınan buğdayın oranı %25.5 olurken tacir satışlarının %14.8 olması buğdayın depolandığı veya kayıtdışı hareket ettiği fikrini çağrıştırmaktadır. Bu arada, Tekirdağ'daki borsalara üye olan tacirlerin önemli bir bölümünün aynı zamanda tüzel kişiliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Üyelerden birçoğunun imalatçı-tüccar-çiftçi olması konuya bir ölçüde açıklık getirmesi bakımından önemlidir.

Ofis alımları en yüksek düzeyine 1998'de (%68.5), ofis satışları ise 1988'de (%32.85) ulaşmıştır. Ofisin depolama olanakları ve bunun maliyeti gözönüne alındığında her yıl satın alındıktan daha az ürün satmanın desteklemenin maliyetini artırıcı etki yaptığı ortadadır. Bazı yıllar (özellikle 1980'li yıllardan sonra) yapılan dışsatım, depolamanın yükünü biraz hafifletebilmektedir. Bununla beraber dışsatımı yapılan buğdayın satış fiyatının destekleme fiyatının altında veya üstünde olması burada önemle üzerinde durulması gereken noktadır.

Tekirdağ İli'nde üretilen buğdayın satış şekillerine göre dağılımı incelendiğinde (çizelge 2) Üretilen buğdayın %18.7'si tüccarlar tarafından müstahsilden, %33.1'i ise ofis tarafından satın alınmaktadır.

Yıllara göre değişmekle birlikte toplam bazında ele alındığında geriye kalan %48.2'lik pay, kayıtdışıdır. Kayıtdışı buğdayın bir bölümü aile içi öztüketim olurken, önemli bir bölümü ise vergi kaybına neden olmaktadır. Ne kadarının kaçak olarak alınıp satıldığına belirlenebilmesi için ne kadarının öz tüketime ayrıldığı bölgede yapılacak ayrıntılı bir anket çalışması ile belirlenmelidir.

Çizelge 2. Tekirdağ'da Üretilen Buğdayın Satış Durumu (Ton)

Yıllar	Üretim Miktarı Ton	Borsa Alımları		Ofis Alımları		Fark	
		Ton	%	Ton	%	Ton	%
1973	449279	34607	7.7	51680	11.5	362992	80.8
1974	533671	47959	9.0	119710	22.4	366002	68.6
1975	555365	56790	10.2	179450	32.3	319125	57.5
1976	681863	61931	9.1	197536	29.0	422396	61.9
1977	730329	75784	10.4	278805	38.2	375740	51.4
1978	650568	73542	11.3	167984	25.8	409042	62.9
1979	639300	129979	20.3	30463	4.8	478858	74.9
1980	584050	111060	19.0	30237	5.2	442753	75.8
1981	630316	204520	32.4	29198	4.6	396598	62.9
1982	662503	154357	23.3	89087	13.4	419059	63.3
1983	591810	107233	18.1	248801	42.0	235776	39.8
1984	611735	115340	18.9	181070	29.6	315325	51.5
1985	754480	140783	18.7	262043	34.7	351654	46.6
1986	628873	158477	25.2	335269	53.3	135127	21.5
1987	664148	88898	13.4	397648	59.9	177602	26.7
1988	837035	118440	14.1	336563	40.2	382032	45.6
1989	950437	237132	24.9	137521	14.5	575784	60.6
1990	954225	190668	20.0	553916	58.0	209641	22.0
1991	973694	165833	17.0	716863	73.6	90998	9.3
1992	916514	109383	11.9	320693	35.0	486438	53.1
1993	862425	170994	19.8	386156	44.8	305275	35.4
1994	710610	226140	31.8	200812	28.3	283658	39.9
1995	781158	235607	30.2	11630	1.5	533921	68.3
1996	632820	209160	33.1	2704	0.4	420956	66.5
1997	836109	147588	17.7	432513	51.7	256008	30.6
1998	792505	116025	14.6	465254	58.7	211226	26.7
Toplam	18615822	3488230	18.7	6163606	33.1	8963986	48.2

Kaynak: 1. Tekirdağ (Merkez), Çorlu, Malkara ve Hayrabolu Ticaret Borsaları Kayıtları
2. Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tekirdağ'de üretilen buğdayın satış şekillerini inceleyen bu araştırmada konu değişik bir yönden ele alınmış, buğdayın satış şekillerinin yanısıra buğdayın kayıtdışı miktarı da belirlenmiştir. Araştırma sonucunda varılan sonuçlar ve bunlara getirilen öneriler aşağıda sıralanarak açıklanmıştır.

-Tekirdağ İli'nde buğday, Tekirdağ(Merkez), Çorlu, Hayrabolu ve Malkara Ticaret borsaları ile TMO tarafından pazarlanmaktadır. Adı geçen ticaret borsalarında işlemler; müstahsil satışları, tacir satışları, ofis satışları, ofis alımları, fabrika satışları, kooperatif satışları, dışalım ve dışsatım şeklinde gerçekleşmektedir.

-Yirmialtı yıllık dönemde müstahsil satışları % 25.5, tacir satışları % 14.8, ofis alımları % 45.2 ve ofis satışları % 14.5'lik pay almışlardır. Çizelgeye göre borsalarda yapılan işlemlerin % 59.7'si ofis işlemlerinin tescili, %40.3'ü ise borsalardaki alım satımlar şeklindedir. Bu bir anlamda Tekirdağ'daki buğday piyasasının yapısını da ortaya koymaktadır.

-Ofis ve borsa dışında işlem gören miktarı kesin olarak belirlemek mümkün olamamakla birlikte araştırma sonuçlarından, önemli miktarda buğdayın kayıtdışı kaldığı anlaşılmaktadır. Tekirdağ'da üretilen buğdayın %18.7'si müstahsil tarafından tüccarlara, %33.1'i ise ofise satıldığına göre toplam bazında ele alındığında geriye kalan %48.2'lik fark, kayıtdışıdır. Bu %48'lik farkın önemli bir bölümünün özellikle orta ve küçük ölçekli tarım işletmelerinde, gerek ev halkının ihtiyaçları için gerekse hayvanlara yem olarak veya tohumluk olarak da kullanıldığı unutulmamalıdır. Bununla beraber, devletin vergi gelirlerinden kayba uğradığının somut birer göstergesi olarak bir ölçüde fikir vermektedir.

-Bir bölgede tarım ürünlerinin kayıtdışı miktarı belirlenirken ne kadarının öz tüketime ayrıldığı bölgede yapılacak ayrıntılı bir anket çalışması ile belirlenmelidir. Çünkü bir işletmede üretilen buğdayın ne kadarının çiftçi ve ailesinin un, bulgur, yemlik vb ihtiyaçları için ayrıldığı bilinmediği takdirde, vergi kaçağını hesaplamak mümkün olmamaktadır. Bu

açından, aile içi öztüketimle ilgili bölgesel bazda yapılan ve yapılacak olan çalışmalar son derece önemlidir. Zira, Türkiye'de tarımsal ürünlerin pazarlanan payları değişiktir. Örneğin ülkemizde ortalama olarak buğdayda pazarlanan oran % 35, arpada %35, baklagillerde %70, ette %50 iken, meyva ve sebzelerde %80-85, ayçiçeğinde %90, zeytinde %90'ı bulmakta ve buna karşılık üretilen çilek, tütün, pancar, pamuk, çay, kıl ve tiftiğin hepsi, yani %100'ü satışa çıkarılmaktadır (Kazgan,1977). Ortalama olarak belirtilen bu oranlar tarımsal işletmelerin büyüklüklerine göre de (Erkuş,1975) farklılıklar gösterir. Örneğin,1975 yılında yapılan bir araştırmaya göre, İç Anadolu bölgesinde 1-25 dekarlık işletmeler grubunda üretilen buğdayın pazara arz edilen kısmının oranı % 8.95 iken, bu oran 26-50 dekarlık işletmeler grubunda % 46.40'a çıkmakta ve işletmeler büyüdükçe bu oran artarak, 501 dekardan büyük işletmelerde, stoklarla birlikte % 70.75'e kadar yükselmektedir. Ayrıca üründen ürüne değişiklik gösteren pazarlanma oranları, aynı üründe bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilir. Bununla beraber, Türkiye'de geçimlik üretimden ticari üretime geçiş sürecinin kısaldığı, başka bir deyişle piyasaya arz edilen tarımsal ürün miktarının yükseldiği görülmektedir (İnan,1994).

-Ticaret Borsaları bir ülkenin ekonomik yaşamında son derece önemli rol oynayan yasalarla organize edilmiş piyasalardır. Özellikle tarım ürünleri gibi arz ve talebin yoğun olduğu bir pazarda ürünlerin gerçek değeri ile alınıp satılmasını sağlayabilmektedir. Çiftçinin ürettiği tarım ürünleri, piyasanın mevcut koşulları içinde gerçek değerine ulaştığı ölçüde devletin tarım sektöründe destekleme politikaları nedeniyle üstlendiği mali yükü de azalabilir. Bununla beraber ticaret borsalarının ideal ilke ve uygulamaları ile sonuçlarını ortaya koyan unsurların, Türkiye'de ve Tekirdağ Ticaret Borsaları'nda tam ve etkili olarak yürütüldüğünü ileri sürmek olanaksızdır. Temel bazı sorunların yanısıra yöreye özgü birtakım sorunlar da borsaların yapı ve işleyişlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Borsada oluşan fiyatların borsa dışındaki alım satımlar için gösterge niteliğini taşıması gerekirken, Tekirdağ İli'ndeki borsaların işlevinin borsa dışında gerçekleşen satışları tescil etmekten öteye gidemediği araştırmanın önemli bulgularındandır. Söz konusu aksaklıklar giderilerek, borsaların çağa ayak uydurması, yeniden yapılandırılması ve canlandırılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde destekleme kapsamındaki tarım ürünleri serbest piyasa şartlarında, gerçek değeri üzerinden fiyatlandırılarak devletin mali yükü azaltılabilir. Ayrıca tarım ürünlerinin kayıtdışı hareketi engellenebilir ve devletin vergi kaybı önlenebilir. Diğer yandan ürün borsaları ülkede uygulanan tarım

politikasına bir alternatif olarak algılanmamalıdır. Çünkü ürün borsaları tarım politikası araçlarından sadece bir tanesidir.

-Destekleme kapsamındaki ürünlerin üreticileri, ürünlerini kayda almak şartı ile farklı şekillerde (doğrudan telafi edici ödemeler, prim sistemi gibi) desteklenebilir. Böylece bir yandan tarım ürünleri kayıt altına alındığı için daha gerçekçi politikaların üretilmesi mümkün olacak, bir yandan devletin destekleme nedeniyle oluşan mali yükü azalacak (bazı kaynaklara göre 1997 yılında TMO'nun kaynak ihtiyacı 130 trilyon lira, 1998 yılında ise 250 trilyon düzeyindedir (Anonymous,1998)), diğer yandan da gerek tarım kesiminden gelen gelir vergisi ve gerekse tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması sırasındaki KDV, gelir ve Kurumlar vergisindeki kayıplar zincirleme olarak kontrol altına alınabilecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Anonymous, 1989, "Tarımsal Yapı ve Üretim", DİE Yayınları, Ankara.
- Anonymous, 1994, "Türkiye İstatistik Yıllığı", DİE Yayınları, Ankara.
- Anonymous, Tekirdağ Ticaret Borsası haber bültenleri (26 yıllık).
- Anonymous, Haziran-Temmuz 1998, Tarım Dünyası Dergisi, "TMO'nun Hububatta Zor Yılı", Bir Numara Yayıncılık A.ş., Sayı 3, İstanbul
- Anonymous, 1994-1996, "Zirai ve İktisadi Rapor", TZOB yayınları, Ankara.
- Aras, A., 1969, "Türkiye'de Buğday Üretimi ve Ekonomisi", E.Ü.Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:6,Sayı:1.
- Çalgüner, C., 1954, "Türkiye'de Hububat Ekonomisi", Yeni Matbaa, Ankara.
- Erkuş, A.,1975, "İç Anadolu Bölgesi Tarım İşletmelerinde Üretilen Buğdayın İşletmede kullanımı ve Pazara Arzı Üzerine Bir Araştırma", A.Ü. Ziraat Fakültesi Yıllığı,Cilt 25,Fasikül 3.,Ankara.
- Güngör, G.,1994, "Tekirdağ Ticaret Borsası'nın Yapısı ve İşleyişi", T.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Güngör,G,1997, "Türkiye'de Tarımsal Kazançların Daha Etkin Vergilendirilebilmesi İçin Bir Model Önerisi" T.Ü. FBE, Doktora Tezi.
- İnan, İ.H., 1994, "Tarım Ekonomisi", Hasad Yayıncılık,İstanbul.
- Kazgan,G., 1977, "Tarım ve Gelişme", 2. Baskı.
- Öztürk, A., 1999, "1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Uygulanan Destekleme Alımları ve Taban Fiyat Politikalarının Değerlendirilmesi", T.Ü. FBE Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.